

Список використаних джерел та літератури

1. Лях Г.В. Подільська духовна консисторія (1995–1920 рр.) структурна класифікація фонду Держархіву Хмельницької області. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки*. С.53.
2. Шевчук А. В. Клірові відомості як джерело з генеалогії населення Волинської губернії XIX–початку XX ст.: інформативне наповнення та стан збереження. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12085665.pdf>
3. Путівник Державного архіву Хмельницької області. Т.1. / Авторі-упорядники: Л. Баланюк, Н. Кузьміна, С. Михайлова, Ю. Олійник та ін. Тернопіль, 2007. С. 151.

УДК 021.1(477.43)«1990/1999»

Прокопчук Віктор, доктор історичних наук, професор кафедри історії, правознавства і методики навчання Глухівського національного педагогічного університету, заслужений працівник освіти України, почесний краєзнавець України, почесний керівник осередку краєзнавців Дунаєвецької територіально громади

Айвазян Олена, кандидат історичних наук, директор наукової бібліотеки Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СИСТЕМИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ В 1990-ТІ РОКИ

Анотація. У статті аналізуються процеси, які відбувалися в бібліотечній системі Хмельниччини в 1990-х роках - першому десятилітті незалежності України.

Ключові слова: Хмельниччина, бібліотечна система, мережа, бібліотечні фонди, кадри, обслуговування, платні послуги, комп'ютеризація.

1991 рік в Україні розпочав етап незалежного національно-культурного будівництва, формування умов для розвитку національної бібліотечної системи. Бібліотека як органічна частка державної інфраструктури трансформує свої функції відповідно до потреб нового суспільства, розвитку української державності, національної освіти, науки, культури.

Відбуваються ці процеси в умовах ломки попереднього соціально-економічного та політичного устрою – зміни форм власності, зникнення одних і

появи нових виробничих, державних та політичних структур, тотальної економічної кризи, гіперінфляції. А ще – війна, яку 2014 р. розпочала Росія проти України в непростий період всеохоплюючих трансформацій, боротьби партій і кланів за владу і створені народом блага, що суттєво ослабило молоду незалежну країну.

І все ж навіть у таких непростих умовах зазнало змін законодавче забезпечення бібліотечної справи, удосконалюється мережа бібліотек, поступово формується нова система бібліотечно-бібліографічних установ, новим змістом наповнюються традиційні та інноваційні форми бібліотечного обслуговування.

1992 р. завдання бібліотек у нових суспільно-політичних умовах обговорив І Всеукраїнський конгрес бібліотекарів, окреслив основні напрями перебудови та удосконалення бібліотечної справи. Бібліотеки Хмельниччини на початку 90-х продовжили тенденції кінця 80-х років XX ст. – періоду перебудови: проводили заходи, спрямовані, на відродження національної культури і мови, формування національно-культурного усвідомлення самобутності народу України, його духовних надбань – фольклору, етнографії, традицій, звичаїв, свят і обрядів, власне – формування національної свідомості і патріотизму своїх читачів. У бібліотеках з'явилися бабусині світлиці, кутки, наповненні предметами повсякденності наших предків, згодом – і музеї, присвячені важливим віхам історії чи видатним особистостям населеного пункту. Бібліотечні працівники активно долучилися до відзначення 60-річчя страшної трагедії нашого народу – Голодомору 1932-1933 рр., проводили пошукову роботу з виявлення прізвищ людей – жертв Голодомору, заносили їх до «Книг пам'яті жертв Голодомору», готували і провели низку заходів у Дні пам'яті і скорботи – оформляли книжкові виставки, проводили бесіди, бібліографічні огляди, прем'єри книг В. Маняка «1933-й: голод», В. Барки «Жовтий князь» [11, арк. 37]. Також повертали з небуття імена репресованих письменників, науковців і краєзнавців, їх твори. Дбали про розвиток української мови, відзначення нових державних свят – Дня незалежності України, Дня Конституції України та ювілеїв українських митців.

27 січня 1995 р. був прийнятий Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», який у 13 розділах і 32 статтях визначав загальні засади бібліотечної справи та бібліотечної системи України, статус бібліотек, правові та організаційні засади їх діяльності, вимоги до формування і збереження бібліотечних фондів, бібліотечного обслуговування, гарантував право на вільний доступ до інформації, до знань і цінностей національної та світової культури. Закон дав потрактування бібліотечної термінології, зокрема й часто вживаних у нашому дослідженні термінів: «бібліотека» (інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та

головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки); «бібліотечна система» (розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів); «бібліотечна справа» (галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності суспільства, спрямована на створення і розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у галузі бібліотечної справи, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотечної діяльності). У законі знайшли зафіксування й такі нові поняття, як «документ» (матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві) і «користувач» (фізична чи юридична особа, яка звернулася до послуг бібліотеки). Стаття 6 замість «масова бібліотека» ввела термін «публічна бібліотека» - культурно-освітній заклад, основний елемент бібліотечної системи, що об'єднує мережу загальнодоступних бібліотек країни, які мають широкий діапазон ресурсів і послуг для населення.

1998 року Президент України указом від 14 травня 1998 р. № 471/98, «...враховуючи великий внесок бібліотек України у розвиток вітчизняної освіти, науки і культури, необхідність дальшого підвищення їх ролі у житті суспільства та підтримуючи ініціативу бібліотечної громадськості...», встановив Всеукраїнський день бібліотек, який щорічно відзначається 30 вересня [31].

Власне низкою нормативних актів держава створювала правовий фундамент розбудови національної за змістом і формою бібліотечної системи. Вже з перших років незалежності різко постала і потребувала негайного вирішення проблема збереження мережі бібліотек та бібліотечних кадрів.

На початок 90-х років ХХ ст. мережу державних бібліотек у Хмельницькій області складали 1208 масових бібліотек (3 обласні, 20 центральних районних (ЦРБ) та 2 центральні міські бібліотеки (ЦМБ), 1183 бібліотеки-філіали (59 міських, 1069 сільських та 55 дитячих), діяли 61 профспілкова бібліотека і 4 інших відомств (3 – у Кам'янці-Подільському, 1 – у Шепетівці), загалом – 1273 масових бібліотеки [3, арк. 1–3]. Але вже за три роки мережа зменшилася на 4 бібліотеки: закрито міську бібліотеку у Волочиську, дві дитячих – у Хмельницькому та Старокостянтинові, сільську – у Славутському районі [12, арк.1], за наступні три роки – ще на 7 сільських бібліотек у Дунаєвецькому (Руда Гірчичнянська, Слобідка Маліївецька і Великий Жванчик), Хмельницькому (Мар'янівка, Климківці), Волочиському (Куровечка) і Красилівському (с. Моньки) районах [14, арк.1а; 16, арк.1]. Оскільки Нетішин набув статусу міста

обласного підпорядкування, там було створено міську централізовану систему, що виділилася із Славутської [16, арк.1].

Процес руйнації бібліотечної мережі Хмельниччини особливо посилювався після того, як у п. 6-му постанови Верховної Ради України «Про державний бюджет України на 1996 рік» вперше з'явився запис: *“Міністерствам і відомствам, іншим установам державної виконавчої влади ... забезпечити скорочення державних витрат, припинення реалізації раніш прийнятих проектів, які не забезпечуються джерелами фінансування, приведення показників щодо мережі, штатів та контингентів підвідомчих установ і закладів у відповідність із розмірами коштів, передбаченими в державному і місцевому бюджетах на їх утримання у 1996 році* (Виділення – наше. – Авт.)» [29, с. 3]. Цей пункт став каталізатором і розв'язав руки багатьом руйнівникам галузі. Значних змін зазнала мережа публічних бібліотек 1997 р. з виходом постанови Кабінету Міністрів України «Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення публічними бібліотеками населення в Україні», був створений Державний реєстр, до якого включено 1 027 бібліотек системи Міністерства культури і мистецтв України, частину бібліотек, згідно з нормами, закрили.

В умовах обмеженого фінансування в окремих районах розпочався процес децентралізації. Старокостянтинівська райдержадміністрація, розглянувши пропозиції відділу культури, 18 березня 1997 р. прийняла розпорядження за № 75-р, яким децентралізувала бібліотечну систему району і передала виконкомам сільських Рад у безкоштовне довгострокове користування бібліотечні установи з книжковими фондами і цінностями та штатним розписом їх працівників. На таких умовах на баланс міської ради перейшли міські №1 бібліотеки для дорослих і дітей, а на баланс цукрокомбінату – міська бібліотека №2. Зі штатного розпису центральної і двох сільських бібліотек виведені 3 ставки. Поставлено завдання створення в 38 селах об'єднань «клуб-бібліотека». Вищезгаданим розпорядженням з 1 квітня закривалися бібліотека і чотири клуби району, населення яких мали обслуговувати сусідні установи культури [6, арк. 34].

На баланс сільських рад, підприємств та організацій низку бібліотечних закладів передали в Старосинявському, Полонському, Красилівському і Теофіпольському районах [6, арк. 65].

Не в кращому становищі опинилися профспілкові бібліотеки, кількість яких в 1997 р. в порівнянні з 1990-м роком зменшилась на 21 і нараховувала 40 книгозбірень. У зв'язку з вимушеним простоєм підприємств більшість профспілкових і відомчих бібліотек працювали вкрай нестабільно, окремі з них були закриті [7, арк.10].

А ось Вінковоцька райдержадміністрація, шукаючи спосіб зберегти мережу бібліотек, підтримати їх інформаційний ресурс, здійснила низку заходів,

комунальні витрати та інші фінансові зобов'язання розділивши з сільськогосподарськими підприємствами та селянськими спілками [6, арк.35].

І все ж мережа бібліотек області порівняно з 1990 роком скоротилася на 317 закладів і на початок 1998 р. становила 891 бібліотеку: 3 обласні, 23 центральні, 51 міська, 43 дитячі та 771 сільська [17, арк.1].

Недостатнє фінансування і так звана оптимізація бібліотек вплинули на становище бібліотечних кадрів. Якщо 1991 року в публічних бібліотеках області працювало 1890 осіб, то 2000-го – на 468 менше. Значно зросла плинність кадрів [14, арк. 3]. Скорочення за торкнуло і штати центральних бібліотек. Якщо 1996 р. в центральних бібліотеках області працювало 333 особи, то на кінець 1997 р. – 263. У Полонському і Старосинявському районах скоротили працівників ЦРБ, які відповідали за роботу з фондами, у Кам'янець-Подільському і Хмельницькому не залишили жодного бібліографа [17, арк. 1]. 1997 р. на неповних ставках працювало 78,6 % бібліотекарів, зокрема 29,2% – на 0,25 ставки, 4,5% – на 0,1-0,15 ставки [17, арк.1].

У 1999 р. становище бібліотек області дещо стабілізувалося. Збільшилися бюджетні асигнування на їх утримання, що дало змогу продовжити робочий день бібліотечних працівників, краще організувати обслуговування користувачів. Відновили діяльність 4 сільські бібліотеки в Білогірському, 5 – у Деражнянському районах, міська бібліотека для дітей в Старокостянтинові. У підпорядкування Деражнянського районного відділу культури передали профспілкову бібліотеку, яка почала діяти як міська [19, арк. 32]. Того року бібліотечних працівників вже не відправляли у відпустки без збереження заробітної плати, у жодному населеному пункті бібліотекари не отримували заробітну плату менше 0,25 ставки [20, арк. 2].

На 1 січня 2000 року мережа державних публічних бібліотек області збільшилася на 11 закладів і становила 878 книгозбірень – 3 обласних, 23 центральні, 48 міських, 2 юнацькі, 42 дитячі та 760 сільських книгозбірень. Діяли і 182 бібліотечні пункти та 53 клуби – бібліотеки. Однак створення таких пунктів не покращило обслуговування населення книгою. У більшості клубів-бібліотек не передплачувались навіть періодичні видання, не поповнювались вони новими книгами. 53 клуби-бібліотеки обслуговували лише 6360 читачів, у середньому 120 читачів на заклад, читаність їх становила 10 книг за рік. Не виправдовувала себе і робота бібліотечних пунктів, оскільки бібліотекар стаціонарної бібліотеки, що працював на 0,25 ставки, фізично не міг обслуговувати читачів центральної бібліотеки та бібліотечного пункту, який знаходився в іншому селі. Краще ця робота була поставлена в Хмельницькому, Новоушицькому районах, де працівники, що обслуговували два населених пункти, отримували повні ставки або додаткових 0,25 ст. [20, арк. 1].

Загострилися проблеми утримання і поліпшення матеріальної бази. 1994 р. ще було здано 4 приміщення, 13 бібліотек переведено в кращі. Однак 33% масових бібліотек на початку 90-х років знаходилися в приміщеннях площею до 50 кв. м., 1999 року – 23,2 %, а 2 % – в аварійних [14, арк. 19; 20 арк. 7]. Надалі будівництво закладів культури зупинилося, господарства області перестали виділяти кошти на потреби бібліотек. Подекуди бібліотечні приміщення рішенням сільських Рад передавалися іншим організаціям. Зокрема в с. Пихтії Старокостянтинівського району приміщення бібліотеки віддали під школу, а книжковий фонд скинули в клубі. У с. Шаровечка Хмельницького району клуб передали школі, а бібліотеку перевели в маленьку кімнатку бухгалтерії [11, арк. 25]. Опалювалися тільки центральні книгозбірні та міські бібліотеки-філіали [11, арк. 25], погіршився телефонний зв'язок – 1999 р. телефони мали лише центральні бібліотеки та деякі міські, більше 2-х років був відключений телефон у Летичівській РЦБ [20, арк. 7].

У тісноті працювала й ХОУНБ – книгосховище переповнене, стоси книг лежали на підлозі, читальний зал мав менше 100 посадкових місць, у години пік та вихідні читачі чекали поки звільниться місце [11, арк. 25]. Обласне управління культури звернулося до обласної державної адміністрації про будівництво нового приміщення для обласної універсальної державної наукової бібліотеки ім. М. Островського, Віньковецької, Теофіпольської, Старосинявської, Новоушицької, Кам'янець-Подільської районних бібліотек, забезпечення книгозбірень сучасними технічними засобами та бібліотечним обладнанням [13, арк. 17].

У цих умовах активізувалася роль керівників обласних, районних і міських бібліотек, їх зусилля спрямовувала координаційна рада директорів. Директор ХОУНБ Станіслава Людвигівна Карван на багатьох нарадах також закликала керівництво області, голів сільрад посилити увагу до бібліотечної справи, відновити централізацію бібліотек [5, арк. 57]. 1998 року колегія обласного управління культури відзначила творчо-організаційну роботу ОУНБ та її директорки С. Л. Карван, обласних бібліотек для дітей та юнацтва, бібліотек Дунаєвецького, Красилівського, Віньковецького, Новоушицького, Шепетівського районів, міст Нетішина, Хмельницького та Кам'янця-Подільського [8, арк. 1].

Окрім книгозбірень, підпорядкованих міністерству культури і мистецтв України, 1992 року в області працювали 1112 бібліотек інших відомств, зокрема 1053 шкільні [2, арк. 54], 45 – у професійно-технічних навчальних закладах [1, арк. 1], 11 – у технікумах та училищах [33, с. 535–536], 4 – у вищих закладах освіти [21, с. 388–398]. Функціонували обласна медична книгозбірня, бібліотеки

Державного архіву Хмельницької області, музеїв, Інституту післядипломної педагогічної освіти, військового відомствата інші.

Важкою проблемою 90-х років стало комплектування фондів. Економічна криза, недостатнє фінансування, зруйновані системи книговидання та книгопостачання та значне подорожчання видань негативно вплинули на стан фондів. Якщо 1990 року нові надходження склали 1346,6 тис. прим., то 1995 року – 314,9 тис. прим., а 1999-го – 129,8 тис. прим. Тільки за 1991–1993 рр. бібліотечні фонди зменшилась на 375 тис. примірників [11, арк. 16; 20, арк. 2]. Дунаєвецька ЦБС (а це – 75 бібліотек) 1989 року отримала 83,3 тис. прим. друкованих видань, а 1999-го – лише 7,5 тис. [32, с. 274].

Бібліотекари нарікали на вкрай недостатню кількість української художньої літератури, видань українською мовою, посібників для освоєння нових шкільних програм, наукової та виробничої літератури. Перестали надходити і видання «Української бібліотечної серії». Було порушено принцип забезпечення бібліотек обов'язковим краєзнавчим примірником [11, арк. 21]. Не вистачало асигнувань на періодику, попит на яку у зв'язку з подорожанням газет і журналів помітно зріс.

Основним джерелом комплектування бібліотек області завжди був обласний бібколектор. Керівництво ХОУНБ інформувало обласне управління: *«Роками вироблена система замовлення і комплектування бібліотек розвалилася. Облкниготорг і його бібліотечний колектор не зацікавлені в якісному комплектуванні бібліотек. Для бібколектора зараз головне торгівля товарами широкого вжитку, а цінні і конче потрібні бібліотекам видання з історії України, народознавства, довідники, словники, підручники не завжди доходять до бібліотек, оскільки йдуть у роздрібний продаж за готівку. Крім того, ціни на літературу у бібколекторі майже вдвічі перевищують ціни книжкових магазинів»* [11, арк. 22].

Бібліотечна громадскість вдавалася навіть до протестних акцій, щоб привернути увагу керівництва області та республіки до проблем бібліотек. Значне скорочення фондів і неспроможність бібліотек задовільнити інформаційні потреби своїх користувачів визнала і колегія обласного управління культури, намітила низку заходів [19, арк. 9–10]. Питання поповнення фондів бібліотек було порушено у зверненні до голови обласної ради М. І. Приступи. Врешті була розроблена і обговорена на раді директорів обласних бібліотек та методичних центрів Програма розвитку бібліотек Хмельниччини «Книга. Інформація. Читач». Міністерство культури України, незважаючи на складні умови, вперше видало 45 назв книг бібліотечної серії. Обласне управління культури за централізовані кошти придбало частину книг через бібколектор, частину – через магазин «Книжковий світ» [13, арк. 37]. Обласна бібліотека 1994

року закупила і передала бібліотекам області 15 назв краєзнавчих видань («Поділля», «Подільська старовина», «Велика Волинь», «Твої сини, Поділля», «Краса подільської народної вишивки» та ін.) на суму 132 млн.700 тис., заключила угоди з письменниками на реалізацію 16-ти назв книг у кількості 18 тис.125 прим. [13, арк. 38].

Активізували діяльність обмінні фонди. Хмельницька ОУНБ уклала угоди з Запорізькою, Рівненською, Чернівецькою, Чернігівською обласними бібліотеками, Львівською НБ ім. Стефаника, Одеською ДНБ ім. Горького, Харківською НБ ім. Короленка. За результатами цієї співпраці до обмінного фонду ХОУНБ 1995 року надійшло 6632 прим. Безкоштовну допомогу в доукомплектуванні фондів було надано обласному госпіталю інвалідів, міській раді ветеранів, міському товариству інвалідів, ліцею-інтернату м. Хмельницького, бібліотеці с. Брикуля Шепетівського району, бібліотечним філіалам Ярмолинецького району, Кам'янець-Подільської міської ЦБС та культосвітнього училища, бібліотеці ВПТУ-36с.БалинДунаєвського району [15, арк. 19–20].

Не зважаючи на вжиті заходи, фонди бібліотек області продовжували зменшуватися. 1997 року в середньому на одну бібліотеку надійшло 39,6 книг, на одного читача – 0,07. Основним джерелом поступлень були подаровані видання, пожертви спонсорів, книги взамін загублених. На кінець 1997 р. фонд бібліотек області становив 13725563 прим., на 643797 менше 1996 р. [17, арк. 1–2]. За підтримки держави на межі ХХ–ХХІ століть ситуація з комплектуванням фондів почала дещо поліпшуватися. У квітні 1999 р. прийнято Закон України «Про обов'язковий примірник документів», що дало змогу забезпечити обласні бібліотеки обов'язковим платним примірником української книги та безоплатними виданнями місцевих видавництв [19, арк. 32].

Бібліотечні працівники – обереги книжкових скарбів робили все, аби не тільки утримати від руйнації бібліотечну систему, а й здійснювати її трансформацію відповідно до обставин, що змінилися, удосконалювали традиційні і впроваджували нові форми обслуговування читачів. На жаль, упродовж 90-х років кількість читачів та видача документів продовжувала зменшуватися в основному за рахунок сільських бібліотек внаслідок зменшення кількості населення і скорочення мережі бібліотек [12, арк. 2]. Якщо 1990 р. бібліотеки обслужили понад 800 тис. користувачів, видали більше 16 млн. документів, то 1998-го послугами бібліотек скористалися 585 тис. читачів, які використали близько 9 млн. видань [3, арк. 4; 18, арк. 1]. Це падіння бібліотеки намагалися зупинити і посиленою популяризацією наявного фонду.

Обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г. Шевченка в 90-х роках стала центром науково-дослідної діяльності з питань бібліотечної роботи з дітьми, протягом

1992–1995 рр. провела соціологічні опитування «Читацькі потреби дітей та підлітків і стан їх задоволення в ЦБС області», «Краєзнавча книга для дітей у бібліотеках області», «Нові імена в шкільній програмі з української літератури», «Нові надходження в структурі інформаційного потенціалу бібліотек та їх використання», активно підтримала краєзнавчо-етнографічну експедицію «Мій рідний край, моя земля», за результатами експедиції в бібліотеках були оформлені альбоми і фонотеки. Традиційним стало проведення обласних конкурсів юних дарувань «У вінок Україні», «Кобзарика», обласних дитячих свят «Благослови, Берегине-Мати», «Українські Чураївни», «Як парость виноградної лози, плекайте мову», «Слава про неї не вмере, не поляже» та ін. Новинкою того часу стало проведення в усіх дитячих книгозбірнях області літніх читань «Книжкова веселка» [24, с. 28–29].

У березні 1997 року відзначила своє 20-ліття Хмельницька обласна бібліотека для юнацтва - методичний центр роботи з молоддю. На початок 90-х в області сформувалася структура юнацьких підрозділів, яка включала дві юнацькі бібліотеки (м. Кам'янець-Подільський і м. Нетішин), відділ (Старокостянтинів), 10 абонементів, 5 кафедр, численні групи. Бібліотека також провела соціологічні дослідження «Краща книга року», «Молодий читач України початку 90-х років», науково-практичну конференцію «Культура і екологія юнацтва» (1996), підготувала бібліографічні списки «Молоді про славетних людей Поділля», «Молоді про історію краю», видала бібліографічні покажчики «Проскурівське підпілля», «Афганістан: наш біль, наша пам'ять», «В одному імені поет і воїн» (про В. Булаєнка), займалася автоматизацією бібліотечних процесів, що в подальшому призвело до створення розвиненої АБІС [23, с. 322–324].

Бібліотеки започаткували надання додаткових платних послуг користувачам: навчання в гуртках, нічний абонемент, виконання художніх, друкарських робіт, розробка сценаріїв та проведення масових заходів, оренда приміщень, штрафи за порушення терміну повернення книг тощо. Приклад показувала бібліотека Хмельницького технологічного інституту (нині – ХНУ), 1993 року відкрила кіоск з продажу літератури, зданої на комісію користувачами, і за перші 4 місяці реалізувала 186 книг на суму 78,4 тис. крб., у тому числі з обмінного фонду - на 31 тис. крб. [25, с. 18]. Перелік платних послуг щороку розширювався і наприкінці 90-х за плату надавались такі послуги: оформлення реєстраційних документів користувачів, нічний абонемент, користування літературою підвищеного попиту, резервування документів, користування журналами мод, продаж літератури, друкарські послуги, міні-школа «Репетитор», гра «Фортуна», вистави лялькових театрів, виготовлення

декоративних квітів. 1999 р. бібліотека ХТІ, наприклад, надавала 25 видів додаткових послуг [26, с.15].

ЦБС області бібліотеки запроваджували нові форми роботи з різними групами читачів, зокрема – з національними меншинами, які компактно проживали в Городку, Красилові, Славуті, у селі району. З метою задоволення їх читацьких запитів бібліотеки формували книжкові фонди мовою національних менших, проводили масові заходи. При Красилівській ЦБ діяли курси польської мови. Славутська ЦБ підтримувала зв'язки і проводила спільну роботу з єврейським культурним товариством «Шафар» (Дружба). Змістовну роботу з національними меншинами проводили також Городоцька, Ізяславська, Летичівська ЦБ [12, арк. 3].

Посилилась увага до читачів з обмеженими можливостями. Летичівська районна бібліотека була ініціатором акції «Книгу і серця теплоту – в оселю інваліда» [20, арк. 5]. У рік людей похилого віку Дунаєвецька ЦРБ спільно з районною організацією Товариства Червоного Хреста провела благодійну зустріч «Раз добром зігріте серце – вік не прохолоне» [19, арк. 5].

Немало просвітницьких заходів присвячували українізації духовно-культурної сфери, особливо розвитку української мови. У Городоцькому районі 1997 року організовано постійнодіючі виставки «Українська мова: історія і сучасність», «Мова – душа народу», «Мова і нація» [6, арк. 87–90]. 1998 р. бібліотеки області брали участь у всеукраїнській акції «Передамо нащадкам наш скарб – рідну мову». Обласними книгозбірнями проведено «Лесині читання» (до 128-річчя від дня народження Л. Українки), декаду популяризації української книги та періодики (ОУНБ), обласне свято «Мово рідна, мово колискова – совісті народної дзвіниця» (обласна бібліотека для дітей ім. Т.Шевченка), літературний конкурс молодих талантів «О мово моя, душа голосна України» (обласна бібліотека для юнацтва) [18, арк. 2–3].

Сприяла залученню читачів до бібліотек і робота 329 клубів за інтересами. Клуб «Новатор» при Білогірській РЦБ, до ради якого входили спеціалісти РАПО, ЦРБ, районного будинку культури, районної газети, організував економічний всеобуч, сприяв впровадженню нових форм господарювання [4, арк. 98].

Продовжували роботу літературні та літературно-мистецькі об'єднання, зокрема дівич-клуб «Афродита» в Красилівській ЦРБ та клуб «Дівчинка. Дівчина. Жінка» при Теофіпольській ЦРБ [20, арк. 5]. Наприкінці 90-х років у бібліотеках області діяли 21 кімната народознавства, 17 літературно-мистецьких вітальнь, в яких проводилася більшість заходів [19, арк. 34–35].

1999 року за відсутності вимушених відпусток вдалося помітно покращити популяризацію літератури, провести 11365 масових заходів проти 9666 у 1998-му році, у середньому 20 заходів на одну бібліотеку [20, арк. 20].

Чільне місце в соціокультурній діяльності бібліотек займала популяризація краєзнавчих видань. Бібліотеки збирали краєзнавчу літературу, створювали краєзнавчі кутки, оформляли книжкові виставки «Красо України, Поділля», «Минуле і сучасне нашого краю», «Письменники Хмельниччини», «Хмельниччина в художній літературі», вели краєзнавчі картотеки [11, арк. 39]. Красилівська ЦРБ крім зведеної краєзнавчої картотеки вела ще й такі: «Народні умільці Красилівщини», «Кожне сільце має своє слівце», «Краєзнавці Красилівщини», «Календар знаменних і пам'ятних дат району» [20, арк. 5].

Масова робота стала більш змістовною, розкривала сторінки історії, раніш замовчувані або сфальсифіковані, посилювала світоглядний вплив, що засвідчує тематика заходів: «Обереги рідного краю», «З народного напившись джерела», «Роде наш красний», «Легенди Поділля», «Вечір подільського фольклору» тощо. Новим змістом наповнювалась робота клубів за інтересами «Калина», «Спадщина», «Пам'ять» (Городок), «Родовід», «Відродження», «Гроно» (Красилів), «Берегиня», (Теофіполь), «Краєзнавець» (Білогір'я), «Рідне слово», «Наша віра» (Летичів), літературно-мистецьке об'єднання «Відродження» (Шепетівка) тощо [11, арк. 19, 38]. Урізноманітнювались і форми масових заходів. У бібліотеках Дунаєвецького, Кам'янець-Подільського. Красилівського, Шепетівського, Чемеровецького, Городоцького, Славутського районів (директори Прокопчук Т. К., Троняк І. В., Сіренко Л. Ф., Барицька В. В., Солотковська Н. М., Барахман Н. М., Костюк Г. В.) проводились «Уроки історичної пам'яті», «Уроки народознавства», зустрічі за «круглим столом», презентації книг, літературно-біографічні вечори, зустрічі з визначними людьми краю, народними умільцями, діяли літературно-музичні вітальні, народні світлиці [11, арк. 19].

Зокрема, працівники бібліотек Дунаєвецького району спільно з учителями здійснили пошукову роботу, у результаті побачила світ збірка колядок, щедрівок і гаївок Дунаєвеччини «Стелися, зелений кудрявцю». В усіх бібліотеках велися «Книги пам'яті», «Літописи села» [11, арк. 20]. Дунаєвецька ЦРБ першою в області створила сектор краєзнавства при методично-бібліографічному відділі. Цей досвід згодом запровадили Славутська і Ярмолинецька ЦРБ [11, арк. 40], 1995 року – Городоцька, Красилівська, Полонська, Старокостянтинівська, що значно активізувало краєзнавчу роботу цих систем [16, арк. 2]. У ЦБС, де не було структурних підрозділів, визначали відповідальних за краєзнавчу роботу.

Вагомий внесок у справу розвитку краєзнавства робила ХОУНБ як депозитарій краєзнавчої літератури, бібліограф і пропагандист літератури про

Хмельниччину. 1994 р. сектор краєзнавства ОУНБ реорганізували у відділ, його працівники 1992 р. спільно з Кам'янець-Подільським державним педагогічним інститутом видали бібліографічний покажчик «Народознавство Поділля». Посилив роботу клуб «Краєзнавець» [13, арк. 18]. 1994 р. бібліотекою видані персональні бібліографічні покажчики «С. К. Гуменюк – краєзнавець – дослідник Поділля» (до 80-річчя від дня народження), «В. С. Прокопчук – подільський краєзнавець» (до 50-річчя від дня народження), А. В. Сваричевський – літературознавець Поділля» (до 65-річчя від дня народження) [15, арк. 9].

Обласні, районні і міські центральні бібліотеки разом з осередками Всеукраїнської спілки краєзнавців стали організаторами низки конференцій, тільки обласна бібліотека для дорослих – п'ятнадцяти науково – краєзнавчих конференцій: «Культура України і слов'янський світ», «Хмельницькому – 500», «Культура Поділля: історія і сучасність», «Духовні витоки Поділля: творці історії краю», «Поділля і Південно – Східна Волинь у роки визвольної війни українського народу середини XVII ст.», «Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки» та ін. [11, арк. 21; 22, С. 8–9].

З поміж районних науковим рівнем краєзнавчих досліджень виділялися Дунаєвецька ЦБ – співорганізатор низки конференцій та видання серійного збірника матеріалів конференцій під об'єднуючою назвою «Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій» [13, арк. 21]. Змістовну краєзнавчу роботу бібліотеки Всеукраїнська спілка краєзнавців 1997 року відзначила республіканською премією імені академіка Дмитра Яворницького. Лауреатом такої ж премії стала і ХОУНБ. Відзнаки вручив голова правління ВСК академік Петро Тимофійович Тронько [18, арк. 2].

Активну участь у проведенні краєзнавчих конференцій «Південно-східна Волинь: наука, освіта, культура», «Полонному – 1000 років» взяли бібліотеки Шепетівського та Полонського районів [16, арк. 2]. У Деражні відбулася науково-практична конференція «60 років становлення», в якій брали участь ветерани бібліотечної справи, у Теофіполі – науково-практична конференція «Роки становлення і поступу» [17, арк. 6], у Старокостянтинівському районі – «Історична мить Старокостянтинівщини», присвячена 350-річчю козацької ради [18, арк. 2].

1998 року з ініціативи начальника обласного управління культури, туризму і курортів Миколи Васильовича Черкаського як наслідок активної краєзнавчої роботи, пошуку нових шляхів взаємодії з місцевими громадами та читачами з'явився новий тип бібліотечних закладів - «бібліотека – музей». Першу бібліотеку – музей створили в Божиківцях Деражнянського району, музей присвятили односельцю доктору філологічних наук Дмитру Михайловичу Прилюку. Почин підтримали в Кам'янець – Подільському, Чемеровецькому,

Хмельницькому районах і на початок 2001 року в області діяло шість бібліотек – музеїв [28, с. 5].

Вагомою складовою бібліотечної діяльності була *інформаційно-бібліографічна робота*. У середині 90-х намітилася тенденція переходу від кількісних до якісних критеріїв, адресності інформування. Популярністю читачів користувалися видання з питань економіки, права, а отже підготовлені 1994 р. списки літератури «Основи ринкової економіки», «Приватизація», «Маркетинг», «Менеджмент» та ін. [13, арк. 23]. Інформаційне обслуговування читачів-спеціалістів здійснювалось не тільки в стінах бібліотеки, а й за місцем праці. Опитування, проведене ХОУНБ, засвідчило, що більше 70 % запитів користувачів задовольнялися за допомогою періодичних видань, тому бібліографи здійснювали детальне аналітичне опрацювання нових надходжень, готували бібліографічну інформацію.

У відповідності з «Положенням про наукову роботу Хмельницької ОУНБ», «Програмою розвитку наукової роботи та проблемних досліджень Хмельницької ОУНБ з питань бібліотечної справи, бібліографії, історії культури на 1991–1996 рр.», «Програмою розвитку бібліотек Хмельниччини «Книга. Інформація. Читач», «Концепцією розвитку бібліотечної справи в області» здійснювались *наукові дослідження з питань бібліотекознавства і краєзнавства*. Серед тематики досліджень були три основні напрямки – вивчення бібліотечних фондів, створення джерелознавчої бази і підготовка до видання бібліографічних посібників, матеріалів науково-практичних конференцій.

Обласною бібліотекою для дорослих здійснено вивчення оптимізації бібліотечних ресурсів (1993 р.), питання оптимального розміщення бібліотек, можливості об'єднання державних та шкільних книгозбірень, зміни в структурі центральних районних бібліотек, читацьких інтересів та попиту на українську художню літературу, краєзнавчої роботи бібліотек (1994-1995 рр.) [13, арк. 27–28; 15, арк. 1]. Наприкінці 90-х років фахівці ХОУНБ вивчали питання стану укомплектованості бібліотек області творами українських письменників, організації бібліотечного обслуговування сільського населення в умовах реструктуризації галузі на прикладі двох районів; українська художня книга в читанні дітей 1–9 класів тощо [6, арк. 107]. Ними підготовлено буклети «Репресоване краєзнавство», «Письменники Хмельниччини – жертви репресій», серію книг «Духовні витоки Поділля» [15, арк. 23].

Змістовну роботу з вивчення запитів читачів та пропозицій щодо поліпшення обслуговування проводили Городоцька, Дунаєвецька, Кам'янець-Подільська, Красилівська, Летичівська, Славутська, Чемеровецька, Ярмолинецька районні та Кам'янець-Подільська міська ЦБС [11, арк. 35].

У першому десятилітті незалежності України стався прорив у бібліотечних технологіях, наданні доступу до мережових інформаційних ресурсів - розпочалася *комп'ютеризація бібліотечних процесів*. 1996 р. в ХОУНБ з'явилися перші три автоматизовані робочі місця, у публічних бібліотеках області – 2000 року [34, с. 324].

Центральні бібліотеки постійно дбали про збереження, підтримку і професійне зростання *бібліотечних кадрів*. До кінця 90-х вдалося дещо стабілізувати ситуацію – поступово переводити працівників на повну ставку, знизити плинність, посилити якісний рівень кадрів. Якщо 1992 року з бібліотечною освітою працювало 78,3% , то на кінець 90-х – 84%. Вагомий внесок у підготовку фахівців бібліотечної справи здійснював Кам'янець-Подільський коледж культури, який у 90-ті роки очолювали А. Р. Обельчак (1979–1994) та Є. К. Станішевська (1994–2004). Щороку в коледжі культури, Київському національному університеті культури та мистецтв, Рівненському державному гуманітарному університеті та інших ЗВО заочно навчалася до 100 бібліотечних працівників.

Щорічно 100–120 бібліотечних працівників підвищували професійний рівень на обласних курсах, ОУНБ проводила 4 обласні семінари для різних категорій працівників центральних бібліотек, 1992 року - заняття творчої лабораторії директорів ЦБС, завідуючих методично-бібліографічними відділами, відділами обслуговування, комплектування та обробки літератури. Проходили вони на базі кращих районних та сільських бібліотек, зокрема Старокостянтинівської, Красилівської, Шепетівської, Дунаєвецької, що давало можливість запозичувати нове в роботі [11, арк. 23]. По 2–3 семінари, 5–6 методичних днів, 2–3 заняття шкіл передового досвіду за участі працівників ОУНБ щорічно організовували центральні районні бібліотеки [11, арк. 24].

У бібліотеках області працювали творчі віддані своїй справі фахівці, видатні діячі бібліотечної справи Хмельниччини Василь Павлович Гусько, один з організаторів науково-методичної роботи обласної і районних книгозбірень, директор ХОУНБ з 1977-1984 рр., Тетяна Варфоломіївна Логвиненко, з 1978 по 1996 рр. заступник директора ХОУНБ, одна з організаторів клубу «Краєзнавець», зведеного краєзнавчого каталогу, Роза Федорівна Шпилько, упродовж 40 років бібліограф ХОУНБ, зачинатель краєзнавчої та рекомендаційної бібліографії на Хмельниччині, співукладач таких видань, як «Література про Хмельницьку область», «Літературна Хмельниччина», «Краєзнавці про свій край», «Хмельниччина в художній літературі», серії видань «Письменник і край», Степан Костянтинович Гуменюк –кандидат історичних наук, упродовж 9 років головний бібліограф ХОУНБ, ініціатор видання низки краєзнавчих покажчиків, зокрема: «Вчені Хмельниччини», «Артисти,

композитори, художники Хмельниччини», «Письменники Хмельниччини», та ін. [19, арк. 20–23].

Приклад національної за змістом бібліотечної праці показували і директори централізованих бібліотечних систем: Маргарита Олександрівна Бойцова (м. Кам'янець-Подільський), Марія Леонідівна Омельчук (м. Нетішин), Надія Сергіївна Панич (Волочиська ЦБС), Ніна Миколаївна Солотковська (Городоцька ЦБС), Тамара Костянтинівна Прокопчук (Дунаєвецька ЦБС), Ліна Феодосіївна Сіренко і Валентина Володимирівна Маковська (Красилівська ЦБС), Михайло Васильович Мовчан (Старокостянтинівська ЦБС), Вілія Василівна Барицька (Чемеровецька ЦБС), Любов Іванівна Бурова (Шепетівська ЦБС), Валентина Михайлівна Петрицька (НБ ХТІ), Галина Йосипівна Ісаєнко (НБ ХГПА), Йосип Іванович Токар (бібліотека КПДП) та ін. [30].

Розпорядженням представника Президента України в області 1993 року встановлено премію імені Мелетія Смотрицького в галузі бібліотечної роботи. Першим лауреатом премії стала завідувачка бібліотеки с. Вітківці Кам'янець-Подільського району С. О. Осіпчук, згодом – завідувачка бібліотеки-філіалу села Нові Нетиченці Вінковоцького району Н.Й. Хрін (1995), директорка Хмельницької ОУНБ ім. М. Островського С. Л. Карван (1996), завідувачка бібліотечного відділення Кам'янець-Подільського училища культури, кандидат педагогічних наук, доцент Л. В. Озарчук (1997), директорка Дунаєвецької централізованої бібліотечної системи Т.К. Прокопчук (1998), директорка Волочиської районної централізованої бібліотечної системи Н.С. Панич (1999) [27, с. 3].

Важливого значення в умовах першого десятиріччя незалежності України набула *науково-методична робота*. 1993 р. в ЦРБ працювало 59 методистів – у середньому один на 20 бібліотек, здійснено до 100 виїздів на місця для вивчення роботи і надання практичної допомоги [11, арк.45]. Серед напрямів методичної роботи – підготовка і проведення семінарів, практикумів, методичних днів, вивчення і поширення передового бібліотечного досвіду, підготовка щорічних статистичних збірників, аналіз роботи окремих бібліотек та бібліотечних систем. Під час перевірки роботи бібліотек Хмельницької міської ЦБС (директор Г. Г. Костак) було відзначено надання додаткових платних послуг читачам, активну краєзнавчу діяльність, поліпшення роботи окремих бібліотек-філіалів, нові форми підвищення фахового рівня – професійне спілкування «Сучасна бібліотека і читач», діалог «Шляхи оптимізації краєзнавчої роботи», анкета «Що і як читає бібліотекар», звернуто увагу на невідповідність фондів запитам читачів, недостатнє їх інформування. Рекомендовано створити зведену краєзнавчу картотеку, тематичні папки газетних матеріалів з актуальних тем, видавати малі форми бібліографії, здійснити аналіз просвітницької роботи,

ставити питання перед міською державною адміністрацією про поліпшення матеріальної бази бібліотек-філіалів, їх раціональне розміщення на території міста [11, арк. 31].

Вагомий внесок у розвитку бібліотечної справи в 90-і роки зробила й *обласна рада директорів бібліотек*, до складу якої 1993 року входили директори обласних бібліотек Карван С. Л. (голова), Киричук О.О., Буяновська Г. К., директори Дунаєвецької та Хмельницької міської ЦБС Прокопчук Т.К. і Костак Г. Г., заступники директорів обласних бібліотек Синиця Н.М., Василюшина В. О., Волинець А. М., Таньчук Т. М., заступник директора Старокостянтинівської ЦБС Бортнік Н. В., завідувачка науково-методичного відділу Снігур Л. А., інспектор з питань бібліотечної роботи обласного управління культури Шевченко С. І. [10, арк. 3]. На засіданнях ради аналізувалися основні напрями роботи бібліотек області на початковому етапі незалежності нашої держави, поточні технологічні та організаційні питання. 1992 року, зокрема – робота бібліотек з відродження національної свідомості читачів, функціонально-структурні зміни в діяльності бібліотек, питання підготовки і проведення обласного бібліотечного віча «Бібліотечну справу – під захист держави», участі в I Всеукраїнському конгресі бібліотекарів, перспективи розвитку обласних методичних центрів в умовах ринкових відносин, забезпечення пріоритетності комплектування фондів державних бібліотек, проведення соціологічних досліджень згідно визначених тем та ін. [9, арк. 1–2]. Розглядалась на раді і діяльність окремих бібліотечних систем, зокрема Чемеровецької, Теофіпольської, міст Хмельницького і Кам'янця-Подільського [10, арк. 4].

Підсумовуючи, варто зазначити, що 90-ті роки ХХ ст. в історії бібліотек Хмельниччини будуть пам'ятними тим, що проходили в час, коли Україна, а отже і бібліотечна система, робили перші кроки по шляху незалежності, у раніш незнаних умовах ломки соціально – економічних та політичних устоїв, економічної кризи, гіперінфляції. А це спричинило низку негативних явищ: скорочення мережі, подекуди і децентралізацію бібліотечних систем, різке зменшення фондів, а отже – зниження інформаційного потенціалу бібліотек, скорочення штатів, зростання плінності кадрів та наростання проблем матеріально-технічного характеру.

І все ж навіть у тих складних умовах бібліотечні працівники не тільки зберегли систему, а й трансформували її по змісту і формі діяльності відповідно до обставин, що так раптово змінилися. Відбувалося переведення бібліотечної справи у площину української нормативно – правової бази, зокрема закону «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Професійнішими стали бібліотечні кадри області завдяки навчанню у ЗВО та організованій системі підвищення фахового рівня. На новий рівень вийшла краєзнавча та соціокультурна робота

книгозбірень, спрямована на згуртування нації, формування національної свідомості, дієвого патріотизму.

На початок 2000-х років перед бібліотеками області постало завдання стабілізації діяльності, переведення працівників на повну ставку, нарощення і ефективне використання бібліотечних фондів, своєчасне забезпечення користувачів бібліографічною інформацією, поглиблення роботи з національного і культурного відродження, розвитку матеріально-технічної бази, впровадження нових інформаційних технологій в роботу книгозбірень, розширення спектру додаткових послуг, покращення презентаційної діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний архів Хмельницької області. Ф.Р-908 Хмельницьке обласне управління освіти обласної державної адміністрації. Оп.4. Спр.764. Зведений звіт та звіти підвідомчих установ про роботу профтехучилищ області за 1992 рік. 213 арк.

2. Там само. Спр.780. Зведений статзвіт та звіти підвідомчих установ про кількість денних загальноосвітніх шкіл за 1991-1992 навчальний рік. 91 арк.

3. Там само Ф.Р-3512 Хмельницьке обласне управління культури Міністерства культури України. Відділ культурно-освітньої роботи. Бібліотечний сектор. Оп.2. Спр. 576 Зведені бланки річних звітів ЦБС Хмельницької області за 1990 рік (ф-80-а-РНК). 53 арк.

4. Там само. Спр. 597 Протоколи засідань колегії управління. 1990 р. 131 арк.

5. Там само. Спр.695 Протоколи засідань колегії обл. управління культури. 1993 р. 170 арк.

6. Там само. Спр.780 Постанови колегії обл. управління культури. 1997 р. 109 арк.

7. Там само. Спр.786 Зведений звіт про масові та універсальні бібліотеки за 1997 рік (ф-80-а-РНК). 11 арк.

8. Там само. Спр.807 Постанови колегії обл. управління культури. 1998 р. 69 арк.

9. Там само. Ф.Р- 4185 Обласна універсальна наукова бібліотека. Оп.3. Спр. 10 Протоколи засідання ради директорів обласних бібліотек. 1992 рік. 9 арк.

10. Там само. Спр.18 Протоколи засідання ради директорів обл. бібліотек. 1993 рік. 10 арк.

11. Там само. Спр.20 Інформації, довідки про виконання наказів, вказівок органів державної влади. 1993 р. 45 арк.

12. Там само. Спр.23 Огляд діяльності централізованих бібліотечних систем області за 1991–1993 рр. 7 арк.

13. Там само. Спр.28 Інформації, довідки про виконання наказів, вказівок органів державної влади. 1994 р. 39 арк.

14. Там само. Спр.32 Річний стат. аналіз діяльності бібліотек області за 1994 р. 19 арк.

15. Там само. Спр.37 Інформації, довідки про виконання наказів, вказівок органів державної влади. 1995 р. 23 арк.

16. Там само. Спр.41 Річний статистичний аналіз діяльності бібліотек області за 1995 рік (ф. №6-НК). 14 арк.

17. Там само. Спр.57 Аналіз діяльності централізованих бібліот. систем області в 1997 р. 9 арк.

18. Там само. Спр.67 Річний статистичний аналіз діяльності бібліотек області за 1998 р. 8 арк.

19. Там само. Спр.74 Інформації, довідки про виконання наказів, вказівок органів державної влади. 1999 р. 54 арк.

20. Там само. Спр.78 - Річний статистичний аналіз діяльності бібліотек області за 1999 р. 22 арк.

21. Айвазян О.Б. Розвиток бібліотек закладів вищої освіти Хмельниччини за роки незалежності України. *Українська незалежність: 30 років поступу : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 18 серп. 2021 р.)*. Житомир: Видавничий дім «Бук-Друк», 2021. 558 с.

22. Бібліотека і час: ювілейний зб., присвяч. 100-річчю з часу засн. ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2001. 118 с.

23. Буяновська Г.К., Тарчевська В.Б. Хмельницькій обласній бібліотеці для юнацтва- 20. *Хмельниччина: роки становлення та поступу (1937-1997): матер. всеукр. наук. іст.-краєзн. конф. 26 вересня 1997 р.* Хмельницький: Доля, 1997. 462 с.

24. Духовна скарбниця поколінь: Історія Хмельницької обласної бібліотеки для дітей імені Т.Г.Шевченка. *Управління культури, туризму та курортів Хмельницької обласної державної адміністрації, Хмельницька обласна бібліотека для дітей ім. Т.Г.Шевченка*. Хмельницький, 2007. 52 с.

25. Звіт про роботу бібліотеки Хмельницького технологічного інституту за 1993 рік. Хмельницький, 1993. 32 с.

26. Звіт про роботу бібліотеки Технологічного університету Поділля за 1999 рік. Хмельницький, 2000. 40 с.

27. Лауреати обласних премій Хмельниччини: біобібліогр. покажч. / Упр. культури Хмельницької облдержадмін., ХОУНБ ім. М. Островського. Хмельницький, 2004. 176 с.

28. Методичні рекомендації щодо створення на базі публічних бібліотек поліфункціональних установ бібліотек – музеїв / уклад. Г.Й. Фурманчук, К.А. Чабан. Хмельницький, 2009. 32 с.

29. Постанова Верховної Ради України «Про введення в дію Закону України «Про державний бюджет України на 1996 р.» // *Голос України*. 1996.6 квіт. (№65). С.3.

30. Постаті бібліотечної плеяди. Директори бібліотек Хмельницької області : довідник / Департамент інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін., Хмельниц. ОУНБ; Хмельниц. обл. орг. НСКУ; Хмельниц. обл. від. ВГО УБА. Хмельницький : Заколотний М. І., 2021. 196 с. (До 120-річчя з часу заснування ХОУНБ).

31. Про встановлення Всеукраїнського дня бібліотек : указ Президента України від 14 травня 1998 р. N 471/98. *Урядовий кур'єр*. 1998. 19 трав.

32. Прокопчук Т.К., Прокопчук В.С. Бібліотеки Дунаєвеччини: історія і сучасність. *Бібліотеки в інформаційному просторі: матер.наук. – практ. конф., присвяченої 100-річчю ХОУНБ (21 верес. 2001 р, м. Хмельницький)*. Хмельницький, 2001. 332 с.

33. Технікуми. *Державний архів Хмельницької області. Путівник: науково-довідкове видання*. Т.1. Хмельницький, 2008. 609 с.

34. Чабан К.А. Етапи становлення та розвитку публічних бібліотек у Хмельницькій області. *Духовні витоки Поділля: освіта, наука і культура на Хмельниччині (до 85- річчя утворення Хмельницької області): матер. всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький, 20 верес. 2022 р.* Хмельницький: ХГПА, 2022. С. 320–328.